

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
 Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
 Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 - ISSN-L 2734 - 6889

Consecințe geopolitice și geostrategice ale actului de la 23 august 1944 (2).

Constantin HLIHOR

Evenimentele de la 23 august 1944 au modificat raporturile dintre membrii Coaliției Națiunilor Unite în Balcani?

Din punct de vedere geopolitic atunci când luăm în discuție raporturile din Coaliția Națiunilor Unite trebuie să avem în vedere aspectul strategic, economic și nu în ultimul rând politic. Aceste „ingrediente” diferă atât ca pondere cât și ca importanță atunci când vorbim despre interesele unei mari puteri într-un anume spațiu.

Peninsula Balcanică era considerată de Uniunea Sovietică drept o zonă tradițională de influență rusă. În noiembrie 1940, obiectivul principal al discuțiilor prilejuite de vizita lui V.M. Molotov la Berlin (12-13 noiembrie 1940) fusese obținerea acordului german pentru acordarea unei garanții sovietice Bulgariei, exact în aceleași condiții în care Germania și Italia acordaseră garanția lor României la 30 august 1940, adică urmată de staționarea trupelor sovietice pe teritoriul Bulgariei.¹ În schimbul de telegrame dintre Stalin și Molotov în timpul șederii acestuia la Berlin, Stalin a stăruit, la 13 noiembrie 1940, asupra necesității garantării securității frontierei de sud a Uniunii Sovietice: cointeresarea URSS în Marea Neagră este o problemă a apărării litoralului sovietic și a garantării securității sale.²

Consecvență cu această poziție, Uniunea Sovietică a reacționat prompt la situația creată prin eliminarea barierei reprezentate de poarta Focșanilor și prin deschiderea drumului Armatei Roșii către Balcani. Statul sovietic a declarat război, la 5 septembrie, Bulgariei pentru a-și crea avantajele ce decurgeau din statutul de putere combatantă. În așteptarea valorificării diplomatice a noii poziții a Uniunii Sovietice Armata Roșie a înaintat de-a lungul litoralului Mării Negre în direcția frontierei bulgaroturce atât pentru a realiza vechiul obiectiv de securitate enunțat în toamna anului 1940 cât și pentru a pune Marea Britanie și SUA în fața faptului împlinit și a împiedica — dacă ar fi fost cazul — o debarcare aliată pe litoralul bulgar.³

Dacă Moscova considera spațiul balcanic ca o componentă a glacisului său strategic, Marea Britanie era preocupată — așa cum s-a arătat — de menținerea controlului asupra căilor de comunicație din Mediterana Orientală, ceea ce implica apartenența cel puțin a Greciei la sfera de influență a Angliei. Tensiunea creată în raporturile anglo-sovietice de prezența grupului „Autonomous” în România a fost

¹ DVP, tom XXIII, k 2/1, p. 31.

² Ibidem, p. 61.

³ T.V. Volokitina, *Operații Krasnoi Armii na cernomorskomo poberejje Rumînii i Balgarii v kontekste gheostrategicheskix interesov SSSR*, comunicare prezentată la sesiunea Comisiei mixte de istorie româno-ruse, Constanța, 2004, pp. 8 și urm.

dezamorsată — cum s-a văzut — prin negocierile Eden – Gusev începute în capitala britanică la 5 mai 1944. În momentul desprinderii României de Germania, situația rămânea încă destul de confuză în ceea ce privește delimitarea exactă a sferelor de influență — sovietică și britanică — în Europa de Sud-Est, dar bazele înțelegerii dintre Moscova și Londra fuseseră stabilite pornindu-se de la principiul preponderenței Uniunii Sovietice în România și a Marii Britanii în Grecia.

Disponem astăzi atât de documentele britanice, cât și de cele sovietice privind Acordul de procentaj Churchill-Stalin. Stenograma sovietică arată în mod limpede că cifrele scrise de Churchill nu au fost rezultatul unei decizii de moment, așa cum afirmase acesta în memoriile sale. În stenograma sovietică premierul britanic afirmă că a „pregătit” acest document consacrat delimitării sferelor de influență ale Uniunii Sovietice și Marii Britanii în România, Grecia, Iugoslavia, Bulgaria și Ungaria⁴.

În propunerile avansate de Churchill influența sovietică în România era fixată la 90%. În toate variantele de procente discutate în zilele următoare de Eden și Molotov, procentele referitoare la România și Grecia au rămas neschimbate. În final Uniunea Sovietică a obținut 80% în Bulgaria (față de 75% propuse de Churchill) și 80% în Ungaria (față de 50% propuse de Churchill). Întrebarea rămasă fără răspuns este: ce reprezentau aceste procente? Întrucât nici una din părți nu a explicat semnificația atribuită acestor cifre, ele apar mai mult ca un indice de orientare asupra ponderii politice a Uniunii Sovietice și Marii Britanii în fixarea soartei țărilor menționate. Charles Bohlen, profund implicat în relațiile între cei trei mari în calitate de diplomat și interpret, notează în legătură cu Acordul de procentaj că „pe lângă cinismul său, aranjamentul era nerealist. Chiar în vechile zile ale democrației ar fi fost dificil să se exprime în procente gradul de control a două sau mai multe puteri într-o țară [...] Chiar dacă comuniștii ar fi fost limitați în numărul ministerelor pe care le-ar fi controlat într-un guvern de coaliție, ei ar fi încercat continuu să-și extindă influența. Un premier necomunist cu miniștri comuniști ar fi fost întocmai ca o femeie care ar fi încercat să fie numai pe jumătate însărcinată”⁵.

Oricât de mare era dezinteresul britanic pentru România și, în general, pentru spațiul sud-est european în afara Greciei, guvernul de la Londra nu intenționa totuși să dispară din acest spațiu. Potrivit instrucțiunilor redactate de Foreign Office la 18 septembrie 1944, reprezentanții britanici din România trebuiau să colaboreze sincer cu partenerii lor sovietici și să nu accepte nici un fel de relații cu românii, care ar fi dorit să-i împingă pe calea intrigilor. În același timp însă li se cerea acestor reprezentanți să se opună acțiunilor sovietice, care ar fi încălcat „suveranitatea sau independența României”. Această țară se arată în încheiere „aparține sferei de operații militare a sovieticilor [...] Dar noi nu dorim ca ea să cadă sub controlul lor permanent”⁶.

La 25 decembrie 1944, Churchill a sosit la Atena, unde Partidul Comunist, forța principală a rezistenței antigermane era pe punctul de a lua puterea în Grecia. În urma negocierilor cu personalitățile politice grecești de la Atena Churchill a izbutit să blocheze ascensiunea comuniștilor, convingându-l pe regele George al II-lea să-l accepte pe arhiepiscopul Atenei, Damaskinos, ca regent. În Grecia, a fost instalat un guvern condus de generalul Plastiras (3 ianuarie 1945), la scurt timp încheindu-se un armistițiu (10 ianuarie 1945) cu forțele militare comuniste (ELAS), armistițiu transformat într-un Acord

⁴ O.A: Rjeșevskii, *Stalin i Cercill. Vstreci, Besedî, Diskusii*, Moskva, Nauka, 2004, p. 423; Gheorghe Buzatu, *România sub imperiul haosului 1939-1945*, București, RAO, 2007, p. 398 și urm.

⁵ Charles E. Bohlen, *Witness to History 1929-1969*, New York, W.W. Norton & Co, 1973, pp. 163-164; autorul fusese informat de un englez care văzuse hârtia scrisă de Churchill și bifată de Stalin în dreptul României, că liderul sovietic ar fi fost de acord doar cu procentele privind România. Bohlen menționează însă că, potrivit opiniei generale, Stalin fusese de acord cu ansamblul aranjamentului. La data redactării memoriilor sale, Bohlen nu avea decât o informație cu totul generală despre Acordul de procentaj.

⁶ Bruno Arcidiacono, *L'Europe balkanique entre guerre et paix: relations interalliees et partage en spheres* în *Relations Internationales*, nr. 47 (toamna 1986), p. 360. În ceea ce privește Bulgaria se sublinia în instrucțiunile de la sfârșitul lui octombrie 1944 că „nu este vorba ca noi să renunțăm la dreptul nostru de a avea o parte egală în toate chestiunile politice bulgare cu prilejul reglementării păcii și a perioadei postbelice”, *Ibidem*.

de pace la Varkiza⁷. Nu dispunem de documente care să pună în lumină coordonarea acțiunilor întreprinse de Marea Britanie în Grecia și de Uniunea Sovietică în România adică în țările în care cele două mari puteri aveau 90%. Este însă semnificativ că, exact în aceeași perioadă în care Churchill acționa în vederea stopării avansului comunist în țara aflată practic sub control britanic, Stalin acționa în vederea aducerii la putere a unui guvern aliat sub controlul Partidului Comunist în țara în care Uniunea Sovietică avea 90%.

3

Consecința răsturnării de fronturi nu a fost scurtarea războiului cu 200 de zile sau după alții cu șase luni ci corectarea unei erori de percepții a elitei politico-militare occidentale. Acest *nou Stalingrad* petrecut în spațiul românesc în vara anului 1944 cum a fost definit de unul dintre cei mai faimoși analiști militar Liddel Hart⁸ arată evident americanilor și britanicilor că sovieticii pot obține decizia singuri. Se declanșează competiția între marii aliați cine ajunge primul la Berlin. În acest moment Uniunea Sovietică era încă considerată a fi un aliat, dar începe să fie, evident, privit ca un adversar post-război. Atât aliații occidentali și Uniunea Sovietică s-au străduit să ocupe în teritoriu mai mult posibil, în scopul de a stabili sferele de influență. Pentru a împiedica acest lucru se declanșează, deși Germania nu fusese înfrântă militar, decizia în cel de-al doilea război mondial nu se mai joacă pe câmpul de luptă ci în cabinetele marilor puteri. Putem afirma că în plan geostrategic 23 august 1944 a deschis calea unei ofensive diplomatice pentru a se contura harta intereselor geopolitice și arhitectura sferelor de influență în Europa.

Au condus evenimentele de la 23 august 1944 la scurtarea războiului cu șase luni de zile?

Istoriografia actului de la 23 august 1944, în cei peste 60 de ani a imprimat în mentalul colectiv românesc ideea că desprinderea României din angrenajul Axei a avut consecințe pe care nici cele mai optimiste scenarii elaborate de strategiile Națiunilor Unite nu le întrevădeau. Pe plan general, acțiunea românească din august 1944 a dus la prăbușirea frontului Wehrmacht-ului și a întregii dominații a Germaniei naziste în sud-estul Europei, și anume: a) trupele române au ținut sub control teritoriul românesc și au oprit încercările germano-ungare de a înainta spre linia Carpaților; b) frontul sovietic a făcut un salt de 600-700 km, în mai puțin de trei săptămâni, fără a întâmpina, practic, vreo rezistență. Drumurile erau deschise de armata română; c) Wehrmacht-ul a fost obligat să evacueze repede Bulgaria, apoi în următoarele săptămâni, Grecia (inclusiv Creta și celelalte insule din Marea Egee), Macedonia, Albania, Serbia și o parte din Bosnia; d) aprovizionarea Reich-ului cu petrol și alte resurse din România a fost întreruptă; e) pe plan politic, exemplul românesc a fost urmat, la scurt timp, de Finlanda, apoi de Bulgaria, mai târziu și de Ungaria. Până la 23 august 1944 erau două fronturi principale, în Est și Vest, și un al treilea, secundar, în Italia. Acțiunea militară și politică a României a deschis, temporar, un „al patrulea front”. Toate acestea sunt, pe de o parte evidente pentru orice istoric avizat dar nu sunt doar consecința geopolitică și geostrategică a acestor evenimente produse în această de confruntări. Pe de altă parte nu sunt sigurele. Cea mai importantă ni se pare a fi aceea de a fi reprezentat începutul unui Război Rece nedeclarat.

În august 1944 la doar câteva săptămâni după debarcarea Aliaților în Normandia, situația pe frontul de Est, nu era nici mai bună, nici mai rea înfrângerea Germaniei prefigurându-se după declanșarea operației Iași-Chișinău⁹. În aceste condiții evenimentele de la București puteau cel mult să precipite deciziile politice și să alimenteze suspiciunile privind intenția fiecăruia dintre membrii marii coaliții. A existat opinii, fervent susținute de istoriografia sovietică, că aliații occidentali au fost reticenți

⁷ Stephen Xydis, *op. cit.*, pp. 64-65; William Hardy McNeil, *The View from Greece* în vol. *Witnesses to the Origins of the Cold War*, ed. Thomas T. Hammond, Seattle-London, University of Washington Press, 1986, pp. 114 și urm.

⁸ B. H. Liddell Hart, *History of the Second World War*, London, Cassell, 1971, p. 585

⁹ Prof.univ.dr. Alesandru Dușu, *România nu avea, la 23 august 1944, altă soluție decât trecerea de partea Națiunilor Unite*, în *Revista de Istorie Militară*, on line, http://www.mapn.ro/diepa/ispaim/files/rim_3-4_2009.pdf, accesat la 13 iunie 2022

în a deschide al doilea front în Europa din rațiuni cinice¹⁰. Dorința germanilor de a distruge era atât de mare încât nu se putea ajunge la un aranjament diplomatic astfel, că cele două țări ostile s-ar fi epuizat reciproc și puterile occidentale ar fi putut stabili apoi dominația lor în Europa, la un cost mic.¹¹

Cel mai des argument invocat în istoriografia română atât în cea de dinaintea lui 1989 cât și după a fost aceea că prin actul de la 23 august 1944 s-a schimbat fundamental regimul politic în România. Acest fapt este discutabil dacă analizăm pârghiile juridice prin care Comandamentele Armatei Roșii au preluat administrativ unele pârghii ale puterii administrative în țara noastră până la semnarea Convenției de armistițiu din noaptea de 12/13 septembrie 1944 și rolul jucat de guvernul Petru Groza până la alegerile din 1946.

România, în perioada 23 august - 12 septembrie 1944 a controlat politic și administrativ teritoriul național mai puțin cel ocupat de trupele Armatei Roșii în cadrul operațiunilor militare unde a fost impusă administrația militară. Din punct de vedere politic prin decretul regal din 31 august 1945, au fost repuse cea mai mare parte a drepturilor românilor prevăzute în Constituția din 1923. Urma să fie constituit Parlamentul, iar până atunci puterea legislativă a fost exercitată de Regele Mihai, la propunerea Consiliului de Miniștri ceea ce se asigura o conducere democratică în condiții de război. În nici o țară occidentală pe timpul celui de-al doilea Război Mondial Nu s-a manifestat un regim de democrație liberală în plenitudinea sa. Situația s-a schimbat aproape total odată cu semnarea Convenției de Armistițiu, prin care au fost afectate grav independența, suveranitatea și integritatea țării și s-a acutizat odată cu instaurarea guvernului Petru Groza prin forța și sub controlul trupelor militare sovietice de ocupație.

¹⁰ A se vedea, Ундасынов И.Н., *Из истории второго фронта (декабрь 1941 - июль 1942 г.)*. // Новая и новейшая история., 1964. - №3.- С. 64-78; Кулиш В. М., *Второй фронт: операции в Западной Европе. 1944-1945 гг.*, М., 1960; Майский И. М., *Проблема второго фронта в англо-американской историографии*. И Вопросы истории. 1958. - № 1.-С. 62-84.

¹¹ Denys Schur, *The Second Front: Grand Strategy and Civil-Military Relations Of Western Allies And The USSR, 1938-1945*, on line https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/2253/05Mar_Schur.pdf?sequence=1&isAllowed=y accesat la 12 martie 2022